

Istoric și profesor, **Cezar Stanciu** s-a impus în istoriografia românească prin analizele detaliate asupra Războiului Rece și a sistemului internațional postbelic. A publicat mai multe cărți de autor și zeci de articole în reviste academice internaționale, acoperind teme precum divizarea Europei, crizele din interiorul blocului sovietic și diplomația globală a anilor '60-'80. Noua sa lucrare propune o privire de ansamblu asupra celor cinci decenii care au definit lumea modernă, de la Yalta până la destrămarea URSS.

De același autor:

- *Devotați Kremlinului. Alinierea Politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, Editura Cetatea de Scaun, 2008
- *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările „lagărului socialist” 1948-1964*, Editura Cetatea de Scaun, 2009
- *Traversând infernul. Scurtă istorie a comunismului românesc. 1948-1989*, ed. I și ed. II, Editura Cetatea de Scaun, 2010
- *Războiul Nervilor. Dispute Ceaușescu-Brejnev. 1965-1971*, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 2016
- *Documente fundamentale ale regimului comunist din România (1948-1989)*, Editura Cetatea de Scaun, 2013
- *Nicolae Ceaușescu și mișcarea comunistă internațională (1967-1976)*, ed. I și ed. II, Editura Cetatea de Scaun, 2014, 2020
- *Prietenul de la Belgrad. Întâlnirile Ceaușescu – Tito (1966-1979)*, Editura Cetatea de Scaun, 2021
- *Istoria politică a integrării europene*, Editura Cetatea de Scaun, 2024
- *Războiul rece și lumea bipolară. O istorie a lumii (1945-1991)*, Editura Cetatea de Scaun, 2026

Cezar STANCIU

SCURTĂ ISTORIE A COMUNISMULUI ROMÂNESC 1948-1989

CUPRINS

Capitolul 1. ÎN LOC DE INTRODUCERE	9
1. Proiectul leninist și mutațiile sale	14
1.1. Învățăturile tovarășului Stalin	14
1.2. Politica agramată și baionetele sovietice.....	30
1.3. Să zici ca ei, să faci ca tine	35
1.4. La timpuri noi, planuri noi.....	43
1.5. Traiectorie de coliziune	46
1.6. Schimbarea la față.....	50
1.7. Renașterea stalinismului	56
1.8. Reversul medaliei.....	62
Capitolul 2. De la Moscova, către lumea largă.....	74
2.1. Frică și loialitate sau dușmănia însușită.....	75
2.2. Exercițiul uniformității	86
2.3. Cursă cu obstacole.....	92
2.4. Noile reguli ale jocului	97
2.5. Vremea ucenicului.....	107
2.6. Soarta socialismului, când are față umană.....	112
2.7. Cel mic în lumea celor mari.....	120
2.9. Buturuga mică	124
2.10. Singur în lume	127
3. Fluxurile și refluxurile dezvoltării.....	133
3.1. Cetatea sub asediu.....	134
3.2. Cotitura radicală și eschivarea ei.....	143

3.3. Limitele dezvoltării.....	147
Capitolul 4. Portret de inginerie socială.....	160
4.1. Marea învrăjbire națională	161
4.2. Asaltul asupra religiei	170
4.3. Minoritățile naționale: problema care nu există.....	177
4.4. Omul nou cu ceapă în fața blocului	182
Capitolul 5. Artele în slujba partidului.....	190
5.1. Manipularea identității.....	190
5.2. Realismul socialist și „otrava spirituală”	194
5.3. Iubirea de pe șantier.....	196
5.4. Omagiu Conducătorului iubit.....	199
Sfârșit de drum.....	205
Lista ilustrațiilor.....	209
Glosar.....	233
Bibliografie	243
Abrevieri	249

ÎN LOC DE INTRODUCERE

În urma celui de-Al Doilea Război Mondial, România a devenit parte a sferei sovietice de influență. Partidele comuniste din țările est-europene, dirijate de la Moscova și cu concursul ocupantului sovietic, au acaparat puterea prin sabotarea cadrului instituțional, prin manipulare și violență. Stalin plănuia să-și asigure „prietenia” acestor țări, pentru a-și menaja granițele apusene printr-o centură de securitate („glacis strategic”). Când și în ce condiții a decis Stalin să întreprindă aceasta, în ce condiții s-a luat decizia și cât de departe trebuia să meargă „prietenia”, sunt încă întrebări care suscită aprinse dezbateri printre istorici. La fel de multe controverse sunt legate de măsura în care deteriorarea relațiilor sovieto-americane după război a dus la accentuarea procesului de sovietizare în Europa de Est.

Indiferent când și cum a fost luată o asemenea decizie, indiferent cât de departe trebuia să meargă aceasta, Partidul Comunist din România s-a pus cu mult succes în slujba Moscovei, pentru ducerea ei la îndeplinire. Compromis de politica sa anti-națională din perioada interbelică, lipsit de sprijin electoral, Partidul Comunist a recurs la alianțe politice care să-i sporească credibilitatea. Atât înainte, cât și după 23 august 1944, comuniștii au luat parte în diferite alianțe politice, prin intermediul cărora au încercat să acapareze puterea.

Comuniștii și-au alcătuit, de asemenea, propriile mijloace de forță, prin acapararea sindicatelor și prin constituirea de grupuri înarmate („gărzi patriotice”). Acestea aveau scopul de a intimida adversarii politici și de a sabota stabilitatea socio-politică a țării. Cu ajutorul Comisiei Aliate (Sovietice) de Control a fost instituită o aspră cenzură, ce nu a permis afirmarea punctelor de vedere adverse. Puternic susținuți de la Moscova, comuniștii au reușit, în mai puțin

1. Proiectul leninist și mutațiile sale

După 1948, România, la fel ca și celelalte state intrate sub dominație sovietică, a fost subiectul unui vast experiment de transpunere a modelului sovietic, sub conducerea Partidului Comunist care a utilizat instrumentele de forță ale statului în acest scop. Politica internă a regimului comunist din România avea să se caracterizeze, într-o primă etapă, prin încercarea de a impune modelul sovietic cu cât mai multă fidelitate, fără niciun fel de discernământ, fiind total subordonată hegemonului sovietic care exercita un control aproape deplin. Într-o etapă ulterioară, după 1964, regimul de la București a început să perceapă Moscova ca un risc la adresa stabilității sale din cauza reformelor hrușcioviste și a căutat să-și consolideze puterea pe cont propriu și să ajungă la o formulă de „conviețuire” cu societatea românească, reducând dependența de Uniunea Sovietică. Indiferent de moment însă, modelul impus de comuniști în România – cu sau fără sprijin moscovit – a fost în totală contradicție cu evoluția istorică românească, mai ales cu principiile și idealurile care au stat la baza formării statului român modern. Transformările care s-au petrecut în România după 1948 erau inspirate din exterior și impuse cu instrumente de forță din exterior, prin complicitatea unui grup politic marginal, respectiv comuniștii, care nu a împărtășit niciodată o identitate comună cu restul societății românești.

1.1. Învățăturile tovarășului Stalin

Comuniștii au pretins, la fel ca și tovarășii lor sovietici, că pentru a pune capăt exploatării omului de către om și domniei claselor exploatoare, clasa muncitoare trebuia să instituie un regim desemnat în termeni ideologici drept „dictatura proletariului.”

Dictatura proletariului însemna, în primul rând, instituirea regimului partidului unic (al clasei muncitoare) și reprimarea forțelor politice adverse, ca și a grupurilor sociale care le susțineau (burghezi, chiaburi). Formarea partidului unic a fost de aceea principala prioritate a comuniștilor din România, după proclamarea republicii. Partidul unic a fost format prin fuziunea comuniștilor cu social-democrații. PCR colaborase îndeaproape cu social-democrații, principala forță de stânga, după ce reușiseră să scindeze partidul în 1946, învingând în acest fel opoziția manifestată de liderul Constantin Titel-Petrescu care se opunea abordării nedemocratice a comuniștilor. Social-democrații participaseră alături de comuniști în alegerile din noiembrie 1946, în cadrul Blocului Partidelor Democratice. Încă din ianuarie 1948 a început contopirea organizațiilor comuniste și social-democrate din teritoriu, fiind alese și organele de conducere. Copleșitoarea majoritate a celor aleși în organe de conducere proveneau din rândurile comuniștilor. O mare parte a acestui proces s-a petrecut prin forță și amenințare, fiind mai mult vorba de o „înghițire” a social-democraților de către comuniști, decât de o unificare propriu-zisă, așa cum o descria presa de partid.

Congresul de unificare a fost organizat cu mult fast la Ateneul Român, în zilele de 21-23 februarie 1948. Delegații au aprobat Raportul prezentat de Gheorghiu-Dej, ca și propunerea de unificare a Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat, sub denumirea de Partidul Muncitoresc Român. A fost ales Comitetul Central al PMR care, la rândul său, a ales, imediat după congres, organele de conducere: Biroul Politic, respectiv Secretariatul. În fruntea Secretariatului se afla Gheorghe Gheorghiu-Dej, alături de Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu și Lothar Rădăceanu. Așadar, din cei cinci membri ai Secretariatului, patru proveneau din rândul comuniștilor și doar unul din partea social-democraților. Proporțiile au fost aceleași în orice nivel de conducere. Astfel, unificarea a însemnat de fapt absorbirea PSDR de către PCR și lichidarea stângii democratice din România.

Instituționalizarea regimului a fost continuată prin adoptarea primei Constituții cu conținut comunist din România, care a reglementat din punct de vedere legal toate schimbările pe care regimul fie le făcuse, fie urma să le întreprindă. În martie 1948, la scurt timp după primul congres al PMR, au fost organizate alegeri pentru Marea Adunare Națională, care urma să aibă caracter de adunare constituantă. Alegerile au fost câștigate de Frontul Democrației Populare, coaliție alcătuită din PMR și o serie de partide marionetă precum: Frontul Plugarilor, Partidul Național-Popular, Uniunea Maghiarilor. Marea Adunare Națională a adoptat la 13 aprilie 1948 proiectul unei noi constituții, radical diferită de Constituția de la 1923. Pentru prima dată, aceasta menționa că statul român are un caracter popular, deși nu era explicat nicăieri în legea fundamentală ce înseamnă un „stat popular” sau prin ce se deosebește de alte state. Explicația era una ideologică iar acest fapt demonstra că legea fundamentală devenise astfel expresia unei anumite ideologii, respectiv marxism-leninismul, deci un instrument al dictaturii proletarietului.

Organizarea puterilor în stat era la rândul său diferită de tradițiile constituționale românești. Principala instituție a puterii de stat era Marea Adunare Națională, aleasă o dată la patru ani, și care îndeplinea funcții legislative. Aceasta adopta legi, vota bugetul, numea în funcție guvernul și alegea Prezidiul Marii Adunări Naționale, care îndeplinea funcția de șef al statului. Prezidiul era alcătuit din mai mulți membri și putea emite decrete, numea în funcții publice, reprezenta RPR în relațiile externe. Guvernul, instituția executivă centrală, era numit de Marea Adunare Națională și conducea întreaga administrație a statului, alcătuiua bugetul, conducea politica externă și planifica economia. Această ultimă atribuție era de asemenea, o noutate în România, preluată din organizarea sovietică a economiei.

Astfel, Constituția prevedea că în RPR toate mijloacele de producție aparțineau statului, ca și resursele naturale de orice fel.

Cele care nu se aflau încă în proprietatea statului, aveau să fie trecute prin lege, se mai menționa în Constituție. Totodată, legea fundamentală specifica faptul că statul conducea și planifica întreaga activitate economică. Aceasta anunța intențiile de viitor ale regimului, respectiv implementarea modelului sovietic de economie etatistă, centralizată și planificată. Constituția garanta în mod formal toate libertățile democratice, precum libertatea de exprimare, libertatea de conștiință și religioasă, libertatea întrunirilor și inviolabilitatea domiciliului, dreptul la asociere. Mai mult, Constituția oferea pentru prima dată deplina libertate în drepturi a femeilor cu bărbații. Cu toată generozitatea sa formală, Constituția cuprindea și o serie de prevederi restrictive din punct de vedere politic, ca de pildă interzicerea organizațiilor cu caracter anti-democratic și fascist, ceea ce oferea autorităților un larg spațiu de interpretare. În perioada 1944-1947, anti-fascismul a servit deseori ca pretext pentru epurarea aparatului de stat. Autoritățile aveau posibilitatea de a înlătura orice persoană sau organizație indezirabilă politic sub pretextul caracterului său anti-democratic. Astfel, drepturile și libertățile menționate anterior erau golite de conținut și aplicate în funcție de bunul plac al partidului.

Adoptarea Constituției a fost un pas înainte pentru regim, însă doar unul formal fiindcă implementarea modelului sovietic nu se putea face doar prin măsuri legislative și reorganizări instituționale. Constituția a fost mai degrabă o declarație de intenții pe plan intern și o necesitate a alinierii la politica sovietică pe plan extern. În eforturile regimului de emulare a modelului sovietic, economia a fost una dintre principalele ținte. Forțele economice aflate în afara controlului partidului (țărani înstăriți, industriași, bancheri) puteau să se manifeste în mod opoziționist și cu greu puteau fi constrânse, având în vedere independența lor economică, ceea ce partidul nu putea accepta. Regimul s-a folosit deseori de mijloace economice pentru a exercita controlul politic, încă din 1944. Muncitorii erau

deseori amenințați cu concedierea în cazul în care refuzau să se înscrie în sindicatele comuniste.

Etatizarea economiei a început cu industria. Aceasta era mult slăbită în urma războiului: multe unități fuseseră afectate de bombardamente, mulți întreprinzători și acționari ezitau să investească în reconstrucție din cauza viitorului politic incert, circuitele economice fuseseră afectate de război ș.a.m.d. Naționalizarea industriei a fost de aceea prima prioritate a regimului în domeniul economic. Acțiunea a fost pregătită în secret, de teamă că proprietarii fie vor fugii cu bani și registre contabile, fie vor distruge bunuri, fie vor opune rezistență. Echipe din partea organizațiilor de partid au fost instruite ca la o anumită oră să intre în birourile conducerii, în fiecare întreprindere, pentru a sigila actele și bani. Hotărârea a fost adoptată de către Plenara Comitetului Central al PMR din 9-11 iunie 1948. Proiectul de lege, ținut secret, a fost adoptat în grabă de către Marea Adunare Națională la 11 iunie. Acesta prevedea trecerea în proprietatea statului a tuturor resurselor naturale, întreprinderilor industriale, miniere, de transport, ca și a societăților bancare și de asigurări.

În acest fel regimul a obținut controlul asupra celor mai importante forțe economice din țară, lichidând proprietatea privată în industrie. Deținând controlul industriei, regimul putea trece la aplicarea modelului stalinist al planificării economice. De aceea, la 1 iulie 1948 a fost înființată Comisia de Stat a Planificării. Aceasta se afla în subordinea guvernului și era însărcinată cu alcătuirea planurilor anuale, mai târziu cincinale, de dezvoltare economică. Comisia de Stat a Planificării (CSP) a alcătuit planuri anuale de dezvoltare economică pentru anii 1949 și 1950 iar începând cu 1951 a fost pus în aplicare primul plan cincinal din România, valabil în intervalul 1951-1955.

Următoarea etapă în planul de reorganizare a economiei pe baze centralizat etatiste a constat în colectivizarea agriculturii. Măsura a fost adoptată un an mai târziu, în cadrul Plenarei CC al PMR, care s-a desfășurat între 3-5 martie 1949. Colectivizarea era o măsură mult mai dificilă deoarece țărănimea reprezenta un grup social mult mai

numeros decât industriașii, extrem de reticent la schimbare, foarte atașat de pământ și cu vederi profund anti-comuniste. Pe de altă parte, tocmai acestea erau motivele pentru care agricultura trebuia colectivizată. Regimul nu putea organiza planificarea și industrializarea economiei fără să dețină controlul asupra agriculturii. La fel de importantă era însă, din punct de vedere politic, anihilarea autonomiei de care se bucura, în raport cu regimul, un grup social atât de larg precum țărănimea.

Colectivizarea consta în organizarea de Gospodării Agricole Colective (GAC), după modelul colhozurilor sovietice, și Gospodării Agricole de Stat (GAS), după modelul sovhozurilor. Într-un „colectiv” (colhoz), țăranii puneau pământurile în comun, le munceau în comun și împărțeau producția în comun, ceea ce părea ideal. În realitate, situația a reprezentat un coșmar pentru agricultură. În primul rând, țăranii harnici erau dezavantajați printr-o egalitate ce nu-i încuraja pe oameni să lucreze în plus (rezultatul ar fi fost același). În al doilea rând, statul folosea o multitudine de instrumente prin care să-și însușească cea mai mare parte a producției obținută de țărani, spre paguba acestora. Cea mai mare problemă însă era sentimentul de nedreptate pe care îl nutrea țăranul atunci când era lipsit de control asupra pământului său, pe care îl obținuse atât de greu și care era garanția independenței sale.

În cadrul Comitetului Central al partidului a fost constituită o Secție Agrară, responsabilă cu organizarea și supravegherea colectivizării. Hotărârea Plenarei insista asupra utilizării pe scară largă a unei forme intermediare de socializare a agriculturii, întovărișirea, cu rolul de a convinge țărănimea asupra avantajelor muncii în comun. Cu scopul de a evita o răscoală a țăranimii, conducerea de partid a insistat asupra muncii de lămurire, solicitând organizațiilor de partid să ducă o propagandă intensă în scopul lămuririi țăranimii cu privire la caracterul pretins superior al muncii în colectiv. Colectivizarea trebuia făcută, insista hotărârea plenarei, prin liber consimțământ. În realitate, lucrurile au stat cu totul alt fel.

Colectivizarea a început cu măsuri de forță, ducând foarte rapid la arestări, deportări etc. Un rol important în acest sens l-a avut faptul că organizațiile de partid responsabile au declanșat adevărate întreceri pentru a colectiviza suprafețe cât mai mari, dar și tolerarea sau chiar încurajarea acestei situații de către conducerea de partid, dornică să se afirme în ochii Moscovei.

Este lesne de înțeles de ce o mare parte a societății românești se opunea unor asemenea măsuri și ar fi fost dispusă să lupte pentru a le împiedica (așa cum au făcut-o de multe ori țărani). Modelul sovietic se baza însă o puternică componentă represivă. Aceasta era necesară pentru a bloca afirmarea oricăror grupări opoziționiste și a susține controlul total al regimului asupra societății, cu atât mai mult cu cât regimul se angajase pe un drum de transformări profunde ale întregii structuri sociale. Totodată, caracterul nelegitim al puterii exercitate de comuniști ca și subordonarea lor față de forțe din exterior în contextul tot mai acut al războiului rece, ducea la o vulnerabilitate sporită a regimului, internă și externă. Represiunea reprezenta astfel principalul instrument al transformării, instrument ce asigura implementarea în practică a deciziilor politice, în absența consimțământului societății.

Instituționalizarea aparatului represiv a fost realizată, ca și în celelalte domenii, după exemplul sovietic. La 30 august 1948 a fost înființată Direcția Generală a Securității Poporului, cu rol de poliție politică. Aceasta a reprezentat o creație de inspirație sovietică atât prin organizare și sarcini, cât și prin personal. În fruntea Direcției a fost așezat generalul Gheorghe Pintilie (fostul ofițer NKVD Pantelimon Bodnarenko), secondat de Alexandru Nikolski (fostul ofițer NKVD Boris Grünberg). Securitatea a recrutat elemente sociale marginale, cu o educație precară și nerealizate profesional, pentru a forma un grup profesional loial. Promovarea rapidă și poziția privilegiată pe care au ocupat-o a determinat devotamentul orbesc al acestor elemente față de principiile staliniste de control, supraveghere și investigație. Securitatea s-a remarcat prin metodele

sale brutale de investigație, folosirea generalizată a torturii și lipsa totală de scrupule în aplicarea misiunii care îi revenea. Conform legii, această misiune consta în apărarea „cuceririlor revoluționare” ale poporului, însemnând de fapt apărarea regimului față de orice mișcare opoziționistă, fățișă sau ascunsă. Preluând de la consilierii sovietici mentalitatea comunismului de război, Securitatea a acționat plecând de la premisa că orice abatere de la lege sau norme este acceptabilă, atât timp cât se face în interesul „revoluției”, adică al regimului. Aparatul represiv a fost completat prin înființarea Miliției în ianuarie 1949, care înlocuia instituțiile tradiționale de menținere a ordinii, respectiv Poliția și Jandarmeria. Logica represiunii – asemenea gândirii staliniste – era aceea că partidul urmărea binele poporului doar că: fie poporul e plin de „dușmani” care trebuie anihilați (oricine se opunea era „dușman”), fie poporul nu înțelege el însuși binele pe care i-l face partidul. În ambele cazuri, ce era bine pentru popor hotăra partidul (fără a mai întreba poporul) iar cine era „dușman” hotăra partidul (chiar dacă însemna că aproape tot poporul era catalogat ca atare). Partidul nu putea greși niciodată.

Implementarea modelului sovietic a fost realizată și în cadrul administrației de stat. Constituția din 1948 prevedea înființarea de consilii populare în fiecare localitate, care urmau să înlocuiască vechile structuri administrative. Marea Adunare Națională a adoptat la 13 ianuarie 1949 Legea de înființare a consiliilor populare. Conform acesteia, consiliile, denumite oficial Sfaturi Populare (deși legea se referă la consilii) reprezentau organele locale ale puterii de stat și implică materializarea principiului implicării clasei muncitoare în conducere. Conform legii, atribuțiile Sfatului Populare constau în punerea în practică a orânduirii socialiste la nivel local, alcătuirea de planuri economice locale și supravegherea aplicării acestora, îndrumarea activității întreprinderilor și instituțiilor la nivel local, alcătuirea și executarea bugetului local, educarea politică a clasei muncitoare. Reorganizarea administrației a vizat și eliminarea